

Agata Cudowska

Edukacja twórcza jako wspomaganie dziecka w rozwoju – mit czy rzeczywistość?

Postrzeganie edukacji twórczej jako wspomaganie człowieka w rozwoju jest znamienne dla rozumienia twórczości, które zaprezentowałam w koncepcji twórczych orientacji życiowych¹. Problematyka ta implikuje, w moim przekonaniu, potrzebę refleksji nad edukacją dziecka w kontekście jej twórczego wymiaru. Tym bardziej, że twórczość od wielu lat rodzi wielkie nadzieje na poprawę rzeczywistości edukacyjnej i oczekiwanie pozytywnej zmiany w praktyce szkolnej. Edukacja twórcza jest więc w pewnym sensie mitem wobec wciąż mało twórczej rzeczywistości edukacyjnej, ale jednak czasami się zdarza, w różnych przestrzeniach edukacyjnego dialogu, czasami się urzeczywistnia.

Przykłady twórczego nauczania i nauczania twórczości w szkole są opisane w literaturze przedmiotu². Należą do nich m.in. programy edukacyjne „Porządek i Przygoda. Lekcje twórczości” K.J. Szmidta, B. Rakowieckiej i K. Okraszewskiego, „Żywioly. Lekcje twórczości w nauczaniu zintegrowanym” K.J. Szmidta i J. Bonar, sposoby stymulowania aktywności twórczej dziecka w kształceniu elementarnym z wykorzystaniem programu „Podróże – Skarby-Przygoda” J. Uszyńskiej-Jarmoc, rozwijania twórczości artystycznej uczniów w Państwowej Ogólnokształcącej Szkole Artystycznej w Zakopanem, animowanie młodzieży szkolnej do twórczości kulturalnej w autorskim projekcie „Kreatywni” K. Ziomek i M.E. Michalaka, trening twórczości na rzecz przeciwdziałania stresowi, czy projekt edukacyjny warsztatów artystycznych „Skarbiec dla dzieci przyszłości”, realizowany przez Międzynarodową Międzyczucelnianą Akademię Sztuki VADEMECUM z Poznania.

-
- 1 A. Cudowska, *Kształtowanie twórczych orientacji życiowych w procesie edukacji*, Białystok 2004.
 - 2 K.J. Szmidt, *Pedagogika twórczości*, Gdańsk 2007; *Psychopedagogika działań twórczych*, K.J. Szmidt, M. Modrzejewska-Swigiulska (red.), Kraków 2005; K.J. Szmidt, K.T. Piotrowski, *Nowe teorie twórczości. Nowe metody pomocy w tworzeniu*, Kraków 2002.

Wspomaganie w rozwoju

Teoria wychowania do twórczości i pomocy w tworzeniu konstruuje dziś, obok dydaktyki twórczości, podstawową narrację pedagogiki twórczości, jako dyscypliny naukowej. Koncepcja twórczości, jako wspomaganie rozwoju człowieka została sformułowana przez polskich pedagogów społecznych Kazimierza Kornilowicza i Helenę Radlińską w latach trzydziestych XX wieku³. Było to trzydzieści lat przed słynnym już wystąpieniem Paula J. Guilforda, którym zainicjował zainteresowanie psychologów twórczością i na długo przed koncepcjami amerykańskich psychologów humanistycznych, m.in. Carla R. Rogersa, Abrahama H. Maslowa, Roberta J. Mayo i Ericha Fromma, którzy wskazywali potrzebę wspierania rozwoju twórczego potencjału każdego człowieka⁴. Wspomaganie człowieka w rozwoju, w jego twórczym stawianiu się, zajmuje poczesne miejsce także w autorskiej idei człowieka poszukującego *homo explorens*⁵.

Kazimierz Kornilowicz w 1930 roku wprowadził do polskiej pedagogiki społecznej pojęcie pomocy w tworzeniu, którą uznał za podstawowe zadanie pracy kulturalno-oświatowej z młodzieżą. Jej istotą jest pomaganie jednostkom i grupom w rozwoju i realizacji ich uzdolnień, współdziałanie w rozwoju twórczości przez przygotowanie twórczych pracowników. Kazimierz Kornilowicz znacznie rozszerzył więc pojęcie pracy kulturalnej dodając do promowania wartości kulturalnych i ułatwiania dostępu do nich pomoc w tworzeniu. W ten sposób jednostka nie jest już traktowana tylko jako konsument kulturalnego dorobku, ale także jako potencjalny twórca.

Pomoc w tworzeniu i twórcze orientacje życiowe

Celem pomocy w tworzeniu jest, w tym ujęciu, kształtowanie twórczej postawy i to nie tylko wobec wartości kultury, ale także wobec życia jako całości. To właśnie czyni koncepcję pomocy w tworzeniu bardzo znaczącą w koncepcji twórczych orientacji życiowych, które nie są tożsame z postawą

3 K. Kornilowicz, *Pomoc w tworzeniu jako zadanie pracy kulturalnej*, [w:] *Pomoc społeczno-kulturalna dla młodzieży pracującej i dorosłych. Wybór pism*, O. Czerniawska (red.), Wrocław 1976; H. Radlińska, *Oświata i kultura wsi polskiej*, Warszawa 1979.

4 Por.: A. Cudowska, *Kształtowanie twórczych...*, op. cit.; K.J. Szmidt, *Wcześniej niż Fromm i Maslow: Kornilowicza i Radlińskiej koncepcje postawy twórczej na tle współczesnym*, [w:] *Nowe teorie twórczości. Nowe metody pomocy w tworzeniu*, K.J. Szmidt, K.T. Piotrowski (red.), Kraków 2002, s. 19-45.

5 A. Cudowska, *Kształtowanie twórczych...*, op. cit., s. 254-269.

twórczą, ale taka postawa odgrywa w nich zasadniczą rolę obok twórczości, jako wartości zakorzenionej w intersubiektywnej przestrzeni aksjologicznej jednostki, w jej antroposferze. Orientację życiową ujmuję jako kategorię opisową, dynamiczną, o charakterze procesualnym. Jest ona zjawiskiem złożonym w płaszczyźnie interpersonalnej jak i intrapersonalnej, w obrębie wyborów dokonywanych przez człowieka w różnych okresach jego życia. Podstawę jej określenia stanowi ustosunkowanie się jednostki do wartości egzystencjalnych. Jest to więc względnie stały, ale też podlegający ewolucji, zespół poglądów i przekonań na temat potrzeb, dążeń i celów życiowych jednostki w obszarze najbardziej cenionych przez nią wartości. Orientacja życiowa jest więc wypadkową wielu czynników: doświadczeń życiowych, zakresu i rodzaju wiedzy, motywacji, umiejętności działania, typu osobowościowego jednostki, jej stylu poznawczego, nastawień oceniająco-wartościujących, czy wreszcie czynników środowiskowych. Orientacje życiowe są więc siłą rzeczy zmienne i rozwijają się stopniowo w miarę nabywania przez jednostkę coraz to nowych dyspozycji życiowych. Pozostają one swoiste, specyficzne dla danej osoby, nie ma bowiem dwóch takich samych sposobów na urzeczywistnianie kreatywnych orientacji. Są także dynamiczne i procesualne, bo nie powstają w jednorazowym akcie wyłonienia się, ale wciąż przedstawiają się, tworzą na nowo, ewoluują, kształtują się i zmieniają przez całe życie człowieka. Podstawowym imperatywem ich powstawania jest świadomość dokonywanych wyborów i podejmowanie trudu samostanowienia. Orientacje życiowe w kreatywnym wymiarze są aksjologicznie nasycone i etycznie zaangażowane.

Pomoc w tworzeniu, w znaczeniu które nadał temu pojęciu Kornilowicz, ma także wiele wspólnego z koncepcją (ang. *everyday creativity*) twórczości codziennej Roberta Richardsa⁶ i z Edwarda Nęcki twórczością płynną, która jest zadatkem, możliwością, pewnego rodzaju potencją i konieczną do zaistnienia innych rodzajów twórczości: skryształizowanej dojrzałej i wybitnej, nie gwarantuje jednak żadnych osiągnięć. Odznacza się ciekawością poznawczą, emocjami filokreatywnymi, potrzebą nowości, otwartością pozwalającą na płynne wytwarzanie pomysłów, a więc pewną swobodą ideacyjną⁷.

6 R. Richards, *Everyday Creativity*, [in:] *Encyclopedia of Creativity*, Vol. I, M.A. Runco, S. Pritzker (eds.), New York 1999.

7 E. Nęcka, *Psychologia twórczości*, Gdańsk 2002.

Pomoc w tworzeniu i praca kulturalno-oświatowa

Pomoc w tworzeniu, jako kierunek pracy kulturalnej, jest adresowana do wszystkich, nie tylko do wybitnie uzdolnionych. Kazimierz Korniłowicz rozszerza bowiem twórczość na działalność gospodarczą i społeczną, nie ogranicza jej do sfery naukowej, czy artystycznej, pojmując kulturę szeroko, jako wszystkie przestrzenie i wytwory ludzkich działań. Pomoc w tworzeniu powinna być więc ukierunkowana na zaspokojenie potrzeby ekspresji jednostki, podniesienie jej poczucia wartości oraz „stwierdzenie owoców swego istnienia”⁸. Jej warunkiem jest połączenie działań rozbudzających aktywność twórczą z jednoczesnym kształtowaniem określonych umiejętności i przewidywaniem różnych obszarów tych działań.

Kazimierz Korniłowicz podkreśla ogromne znaczenie warsztatów działań twórczych, zarówno w twórczości artystycznej, jak i w twórczości społeczno-gospodarczej. Od istnienia takich warsztatów uzależnia wszelką działalność wychowawczą w zakresie twórczości. Brak takich warsztatów może bowiem skutecznie uniemożliwić twórcze działanie i rozwój kreatywnego potencjału jednostki. Pisał, że „osobowość twórcza wychowuje się przede wszystkim w warsztacie twórczości”⁹. Nie bez znaczenia jest tu także osoba mistrza-twórcy i bezpośredni kontakt z nim. Mimo upływu wielu lat od sformułowania tej koncepcji nie wydaje się abyśmy dziś byli nazbyt blisko jej urzeczywistnienia. Kazimierz Korniłowicz zaplanował organizację całego systemu placówek kultury, określanych przez niego jako ogniska oświatowo-kulturalne. Miałyby one realizować funkcje pracy kulturalnej, wprowadzać w życie ideę kształcenia przez czyn, przez zabawę, metody aktywizujące. Ich pracownicy mieliby być ludźmi czynu twórczego, a więc takimi którzy rozumieją ideę pomocy w tworzeniu i sami tworzą oraz integrują społeczność wokół pomocy w rozwoju twórczego potencjału jednostki.

Druuga wojna światowa przerwała jednak wdrażanie tej innowacji, a po wojnie nie została ona podjęta w praktyce, jedynie jej założenia teoretyczne były i są nadal inspiracją nowych koncepcji powstających na gruncie pedagogiki społecznej. Jedną z nich jest teoria pracy kulturalno-oświatowej, która w świetle tego, co dzieje się w przestrzeni edukacyjnej w naszym kraju nadal pozostaje tylko teorią właśnie. Paradygmat ekonomiczny, którym każde kolejne władze oświatowe uzasadniają zamykanie małych szkół wiejskich,

8 K. Korniłowicz, *Pomoc w tworzeniu...*, op. cit.

9 Ibidem, s. 139.

pozbawiając mieszkańców jedynych ośrodków kultury i myśli naukowej i skazując te miejscowości na izolację, a w końcu wyludnienie, wyklucza jakiegokolwiek działania na rzecz realizacji idei Kornilowicza.

Idea pomocy w tworzeniu a rzeczywistość

Taka retoryka edukacyjna, którą obserwujemy od początku okresu transformacji w Polsce nie tylko uniemożliwia urzeczywistnianie idei pomocy w tworzeniu, ale także powoduje wytracanie kapitału ludzkiego, zubaża nasze społeczeństwo o potencjalnych odkrywców i twórców, którzy przyczyniliby się do jego naukowego i kulturalnego rozwoju, co jest niewątpliwie jednym z czynników spychających nasz kraj na margines dynamicznie rozwijającego się społeczeństwa światowego. W tym więc sensie edukacja twórcza rozumiana jako wspomaganie dziecka, człowieka w rozwoju jest dziś mitem.

Nasylenie środowiska instytucjami, które byłyby terenem działań osób uprawiających twórczość jest dziś dalece niewystarczające. Tak więc drugi, istotny warunek rozwoju postaw twórczych, jakim jest według K. Kornilowicza gromadzenie doświadczeń twórczych, nie może być spełniony na szerszą skalę. Wciąż dotyczy on w Polsce niewielkiej grupy osób, częściej też dzieci i młodzieży, rzadko dorosłych, chociaż K. Kornilowicz uważał, że pomoc dorosłym w tworzeniu jest dużo łatwiejsza niż pomoc w tworzeniu dzieciom. W szkołach nierzadko tylko w sposób sztuczny można wprowadzać „(...) różne urządzenia jako kanwę dla twórczości”¹⁰. Dorosłym zaś najczęściej wystarcza pomoc w wyszukaniu odpowiedniego warsztatu pracy, gdzie jednostka będzie mogła rozwijać swoje uzdolnienia.

Pomoc w tworzeniu, tak jak przedstawił ją Kornilowicz, ma bardzo szeroki zasięg. Obejmuje nie tylko poznawanie twórczych wytworów, zdobywanie wiedzy na temat procesu twórczego i trudności z nim związanych, ale także stymulowanie, budzenie, rozwijanie twórczego potencjału jednostek, usuwanie barier utrudniających twórczy rozwój człowieka, przeszkód społecznych, ekonomicznych i politycznych, edukacyjnych czy biurokratycznych. Wydaje się, że pedagogika twórczości także nie w pełni docenia tę myśl, koncentrując się głównie na rozwijaniu twórczości w szkole i adresowaniu różnego rodzaju programów

¹⁰ Ibidem, s. 139.

rozwoju kreatywnego przede wszystkim do dzieci i młodzieży w wieku szkolnym¹¹.

Zarysowane przez K.J. Szmidta, w najnowszym i jedynym w Polsce podręczniku pedagogiki twórczości, rozumienie pojęcia pomocy w tworzeniu ujmuje tę kategorię jako formę integrującą całość działań rozwijających zdolności twórcze dzieci i młodzieży¹². Na określenie tych działań używa się takich terminów jak: wychowanie do twórczości lub wychowanie twórcze, kształtowanie postaw twórczych, edukacja twórcza i edukacja dla twórczości, twórcze nauczanie i nauczanie twórczości, kształcenie dla innowacji, a nawet trening twórczości. Takie rozumienie pomocy w tworzeniu zawęża jego sens i sprowadza ją do oddziaływań edukacyjnych adresowanych tylko do dzieci i młodzieży. Znacznie też odbiega od szerokiego rozumienia tej idei prezentowanego przez jej twórcę, który nader wyraźnie eksponował potrzebę pomocy w tworzeniu także ludziom dorosłym i sytuował działania w tym zakresie poza systemem szkolnym.

Jednocześnie, w rozważaniach K.J. Szmidta na temat współczesnego rozumienia pomocy w tworzeniu znajdujemy obiecujące, moim zdaniem, stwierdzenie, że „Pomoc w tworzeniu można uznać za istotę wychowania do twórczości, które nakłada na pedagoga powinność budzenia potencjalnych, jeszcze nie urzeczywistnionych zdolności twórczych wychowanków, pomocy w pokonywaniu inhibitorów twórczości oraz rozwijania obudzonych już zdolności i motywowanie do twórczej pracy nad sobą”¹³. Myślę, że to określenie pomocy w tworzeniu może być dobrym punktem wyjścia do dalszych analiz i podejmowania działań na rzecz pełniejszej realizacji tej idei, aby stawała się rzeczywistością edukacyjną a nie kolejnym mitem.

Próby aplikacji idei pomocy w tworzeniu

Z pewnością realizacji tej idei, przynajmniej częściowej, służą już dziś różnego rodzaju działania podejmowane przez pedagogów twórczości i niektórych nauczycieli mające na celu pobudzenie uczniów do twórczego myślenia i rozwiązywania zadań w procesie uczenia się. W pracach z zakresu psychodidaktyki twórczości znajdujemy także liczne przykłady programów wycho-

11 Por. m.in. opisywane przez K.J. Szmidta programy lekcji twórczości [w:] K. J. Szmidt, *Pedagogika...*, op. cit.

12 Ibidem.

13 Ibidem, s. 259.

wania do twórczości, za którymi zwykle kryją się zajęcia warsztatowe lub treningowe rozwijające umiejętności twórczego rozwiązywania problemów i skłaniające uczestników do kreatywnego myślenia. Należą do nich m.in.:

- *Cognitive Research Trust* (CoRT) Edwarda de Bono, realizowany w wielu krajach świata od 1972 roku;
- *Future Program Solving* Ellisa P. Torrance'a i Pansy Torrance, swoisty konkurs twórczości realizowany na świecie od 1974 roku;
- Twórcze Rozwiązywanie Problemów (CPS), pakiety opracowane przez Scotta Isaksena, Donalda Treffingera i Briana Dorvala, wielokrotnie zmieniane i modyfikowane, w Polsce popularyzowane przez Dorotę Ekiert-Oldroyd, która wykorzystuje je w nauczaniu, w czasie zajęć na studiach z zakresu kierowania oświatą;
- SCAMPER, program powstał w 1977 roku, kiedy Bob Berle pytania Alexa Osborna, zmierzające do ożywienia pomysłowości uczestników sesji burzy mózgów, ułożył w strukturę mającą postać akronimu SCAMPER, czyli: *Substitute – Combie – Adept – Modify – Put to other uses – Eliminate – Rearrange*, to znaczy Zastąp – Łącz – Zapożyczaj – Modyfikuj – Nowe zastosowania – Eliminuj – Przearanżuj;
- *Creative Intelligence for School*, program aplikujący w szkole model inteligencji twórczej Roberta J. Sternberga, czyli Twórcza Inteligencja w Szkole lub Twórcza Inteligencja dla Szkoły¹⁴.

Są to przedsięwzięcia godne uwagi i posiadają w sobie niezaprzeczalne walory edukacyjne, nie zwalniają jednak z dalszych poszukiwań sposobów realizacji idei pomocy w tworzeniu dzieciom, młodzieży i dorosłym, na szerszą skalę i bardziej adekwatnie do jej istoty. Wyizolowane z codziennej praktyki edukacyjnej programy, czy sporadycznie prowadzone lekcje twórczości, nie wyczerpują treści i sensu idei pomocy w tworzeniu, a można nawet się zastanawiać, czy tę ideę w ogóle oddają.

Pomoc w tworzeniu rozumiana jako pomoc każdej jednostce w urzeczywistnieniu jej potencjału rozwojowego i twórczego zarazem wiąże się z kształtowaniem twórczych orientacji życiowych człowieka. Znalezienie właściwych, skutecznych sposobów pomocy w tworzeniu może jednocześnie umożliwić realizację twórczych orientacji, a więc urzeczywistnić twórczość w życiu codziennym człowieka, w jego doświadczeniu.

14 Programy te zostały opisane w pracy K.J. Szmidt, *Pedagogika...*, op. cit.

SUMMARY: *Creative education as assistance in child's development – myth or reality?*

Creative education as assistance in child's development today is really necessary. It brings an upturn in the education and promises changes for better in school performance. But it's a myth not to very creative educational reality, yet sometimes it happens in different spaces of educational dialogue. Theory of creative education assistance in forming and didactics of creativity constitutes basic narration of creative pedagogy, as scientific discipline.